

Горан
ДАВИДОВИЋ

историџар, виши архивист
Међуоштински историјски
архив Чачак

УДК: 314.151.3-054.72(=163.41)(100)"195/200"(093.2)
061.233(=163.41)(100)"1958"(060.13)

ЕМИГРАНТСКА ОРГАНИЗАЦИЈА САВЕЗ „ОСЛОБОЂЕЊЕ“. СТАТУТ ИЗ 1958. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: *Послератна емиграција, поделена и разуђена, није нашла своје место у српској историографији. Политичке злоупотребе, бројни стереотипи и недостигућности грађе узроци су слабог познавања емигрантског питања. У чланку је приказана организација Савез „Ослобођење“ која је, за разлику од других емигрантских организација, имала југословенски и демократски програм. Рај је писан на основу извора који су укључени Архиву Чачак и малобројне литературе. Уз чланак је приложен документ који нас упознаје са унутрашњом организацијом Савеза „Ослобођење“.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Југославија, Србија, Чачак, Други светски рат, режим, тајна служба, емиграција, поделе, демократија, Савез „Ослобођење“, програм, стаиуи*

Проучавање српске политичке емиграције претпоставља низ тешкоћа и ограничења, пре свега због слабог познавања емигрантског питања и веома малог броја извора. Представе о емиграцији су током друге половине XX века биле углавном искривљене, политички злоупотребљаване и подложне бројним стереотипима. Српска историографија, са изузетком ретких књига и чланака, није се бавила емигрантским питањем, пре свега због недоступности архивске грађе. Радове о емиграцији писали су публицисти, социолози, бивши припадници тајне полиције социјалистичке Југославије и сами емигранти. Грађу о емигрантима стварала је тајна полиција Југославије која је дуго година била недоступна професионалним истраживачима. Поред архивске грађе домаће провенијенције, много обимнија грађа се налази на

иностраним универзитетима и институтима, као и у приватном власништву емиграната или њихових потомака. Али, проналажење и изучавање те грађе код историчара ствара многе препреке, јер су емигрантске организације и њихови чланови били расути по читавом „слободном свету“.¹

Распадом СФРЈ и увођењем вишепартијског система у Србији политичка емиграција нестаје са политичке сце-

¹ Mira Radojević, „Savez Oslobođenje (1949-1990)“, u: *Dijalog povjesničara-istoričara. Zbornik radova IX*, ur. Hans-Georg Fleck, Igor Graovac (Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2005), 381, 382; Део архиве тајне полиције, данас Безбедносно-информативне агенције (БИА), предат је Архиву Србије. Грађа је разврстана по категоријама, међу којима се налазе и: „Припадници југословенске непријатељске емиграције“, „Повратници“, „Емигранти“, „Имигранти“. Као пример наводимо да архивску грађу српских и југословенских емиграната поседују Hoover Institution Stanford University и Columbia University у САД, и Kingston University у Лондону. Израз „слободни свет“ користили су сами емигранти (прим. аут.).

не, јер је политичка дебата пренесена у земљу. Она губи своје основно својство, а то је да је опозиција комунистичком систему или конкретној државној творевини. Новоосноване политичке партије у земљи успостављају контакте са српском емиграцијом. Један број емиграната се враћа у земљу, привремено или трајно, а појединци се и активно укључују у политички живот Србије. Ту свакако треба истаћи Десимира Тошића из организације Савез „Ослобођење“.² Делимичне промене у земљи почетком 90-их година XX века нису довеле до чвршћих веза Србије и њених институција са некадашњом политичком емиграцијом. Разлози су бројни, али узрок свакако треба тражити и у бројним стереотипима које су бивша држава и Комунистичка партија, а потом и њен правни наследник у Србији (СПС), створили о емигрантима. Међутим, постојали су бројни стереотипи о држави и од стране појединих емигрантских организација. То је свакако онемогућавало истраживачима да се упусте у објективна истраживања о емигрантима и њиховим организацијама, као и државним научним институцијама (пре свега архивима) на евентуалном прикупљању грађе. Ретки су случајеви контаката и поклона грађе емиграната и њихових организација научним институцијама у земљи. Неки од

узрока сигурно су и незаинтересованост научних институција и саме државе према емигрантима и исељеницима. До извесног помака долази тек након 2000. године.³

Појам, настанак и деловање политичке емиграције

Речи *емигрант*, *емиграција* и *емигрирати* латинског су порекла и првобитно су означавала исељавање људи у друге земље. Временом термин добија други смисао и почиње да означава веће групе људи који из политичких, верских, економских и других разлога привремено или трајно, присилно или добровољно, напуштају матичну земљу и настављају се у другим државама. Мотив одласка из матичне земље одређује или опредељује карактер емиграције. За политичке емигранте најчешће се употребљава термин избеглице, а за економске исељеници.⁴ Међународно право не користи појам „политичка емиграција“, већ особе које спадају у ову категорију квалификује као

² Десимир Тошић (Бела Паланка, 19. фебруар 1920 - Оксфорд, Велика Британија, 7. фебруар 2008), предатни секретар и председник студентске организације Демократске странке (1940) и члан Извршног одбора Демократске омладине под окупацијом (1941). У емиграцији један од оснивача Српске демократске омладине, Савеза „Ослобођење“ и часописа „Наша реч“. Јула 1990. кооптиран за члана Главног одбора Демократске странке, а 30. септембра 1990. изабран за потпредседника Демократске странке. Један од оснивача Фонда „Центар за демократију“ (1995), председник Европског покрета Србије (1996), потпредседник Демократског центра (1996), члан политичког савета Демократске странке (2004). (Дејан Докић (ур.), *Nesentimentalni idealisti. Desimir Tošić, Božidar Vljajić i uводnici časopisa Naša reč* (Pariz-London, 1948-1990), (Beograd: Službeni Glasnik & Otkrovenje, 2013), 611-613).

³ Приликом свог првог доласка у земљу 1991. године, мајор Никола Косић је САНУ поконио 260 килограма архивске грађе о животу и деловању југословенске војске у немачким логорима, ретке књиге, фотографије (Никола А. Косић, *Дневник 17. март – 28. март 1941.* (Чачак: Чачански глас, 1996), 92); Међуопштински историјски архив у Чачку је једна од ретких институција у земљи која је покренула акцију прикупљања грађе емиграната који су пореклом из чачанског краја. До сада је преузела грађу Раденка С. Лазовића из САД, а у току је преузимања грађе Бранислава Радуловића из Стразбура; Архив Југославије (АЈ) у својим фондovima поседује грађу чланова Савеза „Ослобођење“: Марка Крстића (ф. 844), Божидара Влајића (ф. 447) и Десимира Тошића (ф. 849). Осим формирања Министарства за дијаспору држава ништа није конкретније урадила. За разлику од Србије у Републици Словенији основан је Institut za slovensko izseljenstvo in migracije pri Znanstveno raziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti који од 1990. године издаје и двојезичну ревију посвећену овој проблематици – *Dve domovine. Rasprave o izseljenstvu. Two Homelands. Migration Studies.*

⁴ Милан Вујаковић, *Лексикон српских речи и узрца* (Београд: Просвета, 1980), 279; Dr Milo Bošković, *Antijugoslovenska fašistička emigracija* (Beograd, Novi Sad: Sloboda, Dnevnik, 1980), 21.

„кориснике права на азил“, „избеглице“, „политичке избеглице“ или „расељена лица“. Лице које је избегло из матичне земље, плашећи се репресије, у неку другу земљу да би добило статус избеглице мора прво да добије азил. Корисник азила је дужан да се суздржи од сваке политичке активности у земљи која му је пружила уточиште. Након стицања права на азил заштићен је од евентуалног изручења органима земље из које је емигрирао, уколико га траже. С друге стране, искључен је из дипломатске заштите матичне земље, у зависности од мотива напуштања исте.⁵

Непотпуна истраживања говоре о чак милион и двеста хиљада исељеника са југословенског простора пред Други светски рат, углавном из економских разлога. Тај број је увећан током и након завршетка Другог светског и грађанског рата за још око 250.000 људи.⁶ Друштвено-политичке промене које су довеле до успостављања новог режима након 1945. године, као и економска ситуација у земљи 60-их и 70-их година XX века, биле су узрок новог таласа емигрирања народа из Југославије. Разликујемо пет група које су се отиснуле у емиграцију: прва је састављена од политичких личности које су заједно са краљем напустиле земљу априла 1941. године; другу чине наоружане формације, поражене у грађанском рату, које излазе из земље 1945. године; трећу чине лица која су углавном из политичких разлога одбила

да се врате у Југославију и то су махом ратни заробљеници; четврту чине лица која су након 1945. године илегално напуштала земљу, као и један број политичких дисидената из самог режима; пета настаје средином 60-их година XX века када је режим дозволио легалан одлазак великог броја људи у западноевропске земље због тешке економске ситуације у Југославији. Мотив напуштања земље одређивао је карактер емиграције. Из редова прве четири групе формирана је политичка, а из пете економска емиграција. Крајем маја 1945. укупан број расељених са простора Југославије износио је 443.269 лица. Репатријација⁷ расељених лица из Југославије започета је 19. јуна 1945. године и до 1951. репатрирано преко 200.000 југословенских интернираца и ратних заробљеника, као и дела ратне емиграције. Али у том периоду се бележе и нове избеглице из Југославије (око 500 годишње). По извештајима америчких комисија и Уреда високог комесаријата за избеглице Уједињених нација број бегунаца је у периоду од 1948. до 1958. износио 73.575.⁸ Од средине 60-их и током 70-их година XX века више од милион људи је легално напустило земљу „у потрази за благо-

⁵ Marina Glamočak, *Koncepcije velike Hrvatske i velike Srbije u političkoj emigraciji* (Užice: Kulturno-prosvetna zajednica Užice, 1997), 19-22.

⁶ До почетка Другог светског рата од народа са југословенског простора највише је било Хрвата (око 700.000), Словенаца (око 300.000), па тек онда око 200.000 Срба, исељеника из Црне Горе и Македоније (Мира Радојевић, „Живети и радити у емиграцији. Савез „Ослобођење“ (1949-1990)“, у: *Југославија у хладном рату*, уредник др Момчило Митровић (Београд: Институт за новију историју Србије, 2010), 98).

⁷ Репатријација (лат. repatriatio) - враћање у отаџбину, поновно примање ранијег поданика у поданство (М. Вујаковић, *Лексикон страних речи и израза*, 796).

⁸ Највећи број расељених лица је био у Немачкој, затим Италији, Француској и Средњем истоку. По статистикама које је правео Радоје Кнежевић број расељених лица из Југославије на крају рата је износио 481.232, а на ту бројку он је додао још 263.000 југословенских фолксдојчера. Највећи број расељених били су углавном Срби и незнатан број Словенаца. За усташку емиграцију није било познатих података (М. Glamočak, *Koncepcije velike Hrvatske i velike Srbije u političkoj emigraciji*, 34-38); Dr Milo Bošković, *Antijugoslovenska fašistička emigracija*, 61; Kosta Nikolić, *„The Serbian Political Emigration in Western Europe 1945-1956.“* (Belgrade: Institute of Contemporary History, 2011), 154-155.

стањем“ и нашло запослење у Немачкој, Француској, Аустрији и Шведској.⁹

Југословенска политичка емиграција састојала се од различитих народа који су и у „туђини“ наставили да делују са позиција које су заступали у току светског и грађанског рата. Организовање је извршено углавном на националној, а не на политичкој основи. Због тога се термин југословенска емиграција може употребљавати само у статистичким анализама емиграције са југословенског простора или за организације које су заступале југословенски програм и очување заједничке државе. Групе које су заступале идеју заједничке државе биле су малобројне, углавном међу Србима и Словенцима, док Хрвати у њима учествују само као појединци, а не као удружења.¹⁰

У почетку је српска политичка емиграција била најбројнија, јер се поред ратних формација које су напустиле земљу 1945. године у Немачкој налазило и око 300.000 Срба као ратних заробљеника или присилно депортованих радника. Из земље је емигрирао и највећи део предратних политичара из готово свих партија, али је њихово политичко деловање било ограничено емигрантским животом. Социјални састав српске емиграције, највећим делом сељачко-војнички слој, као и емотивни антикомунизам, онемогућавао је вођење ефикасније политичке борбе против режима у Југославији. Живот у новим условима и новој земљи наметнуо је у почетку свим емигрантима превасходну бригу да нађу

запослење и започну редован живот.¹¹ Бројна ограничења која су се нашла пред српским емигрантима нису их спречила да обнове предратна тела политичких партија и да оснивају нова, поред већ постојећих иселеничких удружења која су формирана пре Другог светског рата. Тако су настали Југословенски народни одбор (Лондон, 1945), Српски централни национални одбор (Чикаго, САД, јул 1947), Српска демократска омладина (Париз, 1946), Групација радикала ЈРЗ (Париз, 1946), Одбор слободних Срба (Париз, 1948), Српски републикански покрет (Париз, 1948), Српски народни клуб (Париз, 1947), Савез српских задруга „Ослобођење“ (1949), Социјалистичка југословенска секција (Париз), Српски народни савез (Питсбург, САД, 1949), Унија демократских Срба, Хрвата и Словенаца, Асоцијација Срба федералиста (Париз, 1950), Либерални синдикат Југославије у егзилу, Југословенски антикомунистички комитет (Милвоки, САД, 1958) и др. Током 1947. године војни команданти Југословенске војске у отаџбини (ЈВуО) се одвајају од емиграната политичара и почињу да оснивају своје војно-политичке организације/удружења: Равногорски покрет (1947), Група „Равна Гора“ (1947), Акциони равногорски одбор (1948), Југословенски саветодавни одбор (1948), Удружење бораца краљевске југословенске војске „Дража Михаиловић“ (Лондон, 1948), Покрет српских четника „Равна Гора“ (Индијана, САД, 1952), Удружење старих бораца Југославије и друге. Супротно борцима ЈВуО своја удружења су имали и присталице Љотићевог покрета „ЗБОР“, као и присталице генерала Милана Недића.¹²

⁹ D. Đokić, *Nesentimentalni idealisti*, 310-313; Ivana Dobrivojević, „U potrazi za blagostanjem. Odlazak jugoslovenskih državljana na rad u zemlje zapadne Evrope 1960-1977“, *Istorija 20. veka* 2 (2007), 89-101.

¹⁰ M. Glamočak, *Koncepcije velike Hrvatske i velike Srbije u političkoj emigraciji*, 18.

¹¹ *Ibid.*, 40-44.

¹² Од предратних иселеничких удружења најпознатија је била *Српска народна обнова*, основана 1908. у Канади (М.

Бројне организације и удружења указују на чињеницу да је српска политичка емиграција била разуђена и подељена. Предратна политичка подељеност настављена је и проширена у емиграцији по заступању државног модела (монархија, парламентарна монархија, конфедерација или федерализација Југославије, демократске опције), геополитичком или државном критеријуму (Југославија или „велика Србија“) и начину деловања (активни и пасивни). Подели српске емиграције треба додати и личну суревњивост вођа, локалну и покрајинску подељеност, као и највећу поделу коју је донео раскол у цркви 1963. године (расколници и федералисти). Осим антикомунизма, српска политичка емиграција није имала ништа заједничко и није успела да се уједини ни по једном основу и због тога није била значајан чинилац у борби против комунистичког режима у Југославији. Акције су биле догматске са примесамa носталгије и старих вредности, реалност и чињенице да живе у другачијим условима нису прихватани, а није било ни идеја ни покушаја обједињавања за неку јачу акцију. Подељена и безидејна српска емиграција није успела да „српску ствар“ представи пред релевантним међународним факторима.¹³

За разлику од српске, словеначка и хрватска емиграција су биле компактније. Посебно је опасна по режим у Југославији била хрватска усташка емиграција која је успела да изврши уједињење на националном нивоу око идеје државотворности и

да у национални програм за отцепљење од Југославије укључи и комунисте. Разликовала се од српске емиграције и по начину борбе за остварење својих идеја, користећи се и терористичким акцијама.¹⁴ Целокупна југословенска емиграција, разједињена по националним основама и унутарњим поделама, није била алтернатива комунистичком режиму. То је свакако одговарало власти у Југославији која је на целокупну емиграцију гледала и својом пропагандом представљала као фашистичку и све *a priori* изједначавала са усташама и четницима. Највећу опасност су представљале демократске групе које су нудиле реформе и демократизацију југословенског друштва. Али оне су биле малобројне, без већег утицаја и без помоћи западноевропских држава које су подржавале власт у Југославији након 1948. године.¹⁵

¹⁴ Крајем 60-их година XX века усташка емиграција је заступала тезу да они нису били поражени 1945. године, нити да су партизани победили, већ да је поражена Хрватска. Своје антијугословенство су поистовећивали са „велико-српством“ и чим је нешто било са српским предзнаком а приги су одбацивали. Хомегенизација Хрвата је постигнута негативном конотацијом према српском народу као извору свих хрватских тешкоћа. Хрватске организације су биле окупљене око Хрватског народног вијећа, а Словенци су имали Словенски народни одбор (М. Glamočak, *Koncepcije velike Hrvatske i velike Srbije u političkoj emigraciji*, 51-55, 60, 172-174); Од српских организација само је „Српски омладински покрет Отаџбина“ (СОПО) користио насилне методе. Формиран је 1956. у САД из редова организације Српске народне одбране и млађих емиграната (Ibid., 99-100); „Specijalnost hrvatske опорбе bile su diverzantsko-terorističke акције, atentati, likvidације, otmice, ucjene, prijetnje itd.“ (Berislav Jandrić, „Represivne mjere komunističkog režima prema hrvatskoj političkoj опорbi 1945-1975. godine. Najznačajniji politički procesi“, u: *Dijalog povjesničaristoričara. Zbornik radova IX*, ur. Hans-Georg Fleck, Igor Graovac (Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2005), 323.

¹⁵ Након сукоба са Совјетским Савезом југословенски режим постаје миљеник и савезник Запада, чије владе нису желеле да им се замере помажући активности емигрантских организација. Априла 1956. године, приликом посете Јосипа Броза Тита Француској, емигранти су масовно хапшени, интернирани на Корзику, праћени или су били у обавези да се јављају француској полицији (D. Đokić, *Nesentimentalni idealisti*, 176).

Bošković, *Antijugoslovenska fašistička emigracija*, 59, 95, 99); Међуопштински историјски архив у Чачку (МИАЧ), фонд Бранислава Радуловића, К-1, нерегистрована грађа (примопредаја у току), писмо Марка Крстића упућено Б. Радуловићу од 8. новембра 1956. године; Kosta Nikolić, *The Serbian Political Emigration in Western Europe 1945-1956*, 154-213.

¹³ M. Glamočak, *Koncepcije velike Hrvatske i velike Srbije u političkoj emigraciji*, 40-44; D. Đokić, *Nesentimentalni idealisti*, 80-81.

Савез „Ослобођење“

Организација која се својим програмом и радом разликовала од остатка српске и југословенске емиграције била је Савез „Ослобођење“. Били су опозиција режиму у Југославији, али и опозиција у емиграцији. Чланови који су учествовали у оснивању имали су различито политичко и организацијско порекло. Њен почетак би се могао датирати већ у 1946. годину када је основана Српска демократска омладина (СДО), као политичка организација у емиграцији која је своје идеје баштинила на предратном Српском демократском клубу (1938-1941) и Средњошколској демократској омладини (1940-1941) у оквиру Демократске странке. У оснивању Савеза „Ослобођење“ учествовале су и задруге као социјалне установе за самопомоћ и солидарност. Прва српска омладинска задруга основана је августа 1947. године у Француској. Исте године у Паризу је основана издавачка Српска задруга „Ослобођење“ које је издавала часопис „Наша реч“ (јануар 1948), а затим настају задруге у Немачкој и Белгији (1947), Великој Британији, САД (1948), Канади и Аустралији (1951). Првих година живота у емиграцији задруге су кроз чланарину и социјална давања од чланарина помагале у решавању социјалних питања емиграната. У почетку нису биле политичке установе, али су усвајале и извесне политичке принципе, попут борбе против тоталитаризма, за очување државне заједнице и за друштвени поредак у коме ће бити поштовани сви облици својине.¹⁶ Након

одржаних састанака чланова Централног одбора Српске демократске омладине и Радног одбора Српске задруге „Ослобођење“, у Женеви од 5. до 12. августа 1949. године, одлучено је да се оснује Савеза српских задруга „Ослобођење“. Потом је у часопису „Наша реч“ 1. септембра 1949. године објављена заједничка декларација у којој су изнета политичка гледишта о земљи и емиграцији, међународној ситуацији и проглашење о оснивању Савеза српских задруга „Ослобођење“. У току септембра 1949. године задруге из САД, Велике Британије, три из Париза, Брисела и Бад Алјблинга (Немачка) укључују се у проглашени Савез, усвајају први Статут и одлучују да „Наша реч“ буде гласило организације. Основали су и библиотеку „Наше дело“ 1. октобра 1949. године, која је свој рад започела тек 1952. године када је изашла прва књига. Име организације преузето је од Српске задруге „Ослобођење“, а смисао назива почивао је у ставу и раду за ослобођење земље, српског и других народа од једнопартијске диктатуре комунистичке партије у Југославији. За разлику од осталих емигрантских удружења нису били за „војничко“ ослобођење, већ су се залагали за идејно окупљање снага у земљи и иностранству у циљу демократизације земље након пада комунистичког режима. Сматрали су да се борба против режима може водити „само једном дале-

центре. Један од центара је био и у Чачку. Избијањем рата долази до прекида рада, а један број чланова учествује у покрету генерала Михаиловића. У оквиру ЈВуО деловали су омладински штаб 501 и Прва омладинска бригада која је носила назив по погинулом омладинцу Михаилу Наумовићу (Ibid, 32-33; Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Затамњена прошлост : историја равнатораца чачанског краја, књ. 3, Агонција и слом : ратне 1944. и 1945. године* (Чачак: Међуопштински историјски архив; Краљево: Народни музеј, 2004), 24, 112, 125; D. Đokić, *Nesentimentalni idealisti*, 113-114; Мира Радојевић, „Милован Ђилас и српска политичка емиграција (1954-1995)“, *Токони историје* 4 (2007), 121).

¹⁶ „20 godina rada i stava Saveza OSLOBODENJE“ (London: „Naša reč“, 1970), 13, 23-27; Студентски демократски клуб (СДК) основан је 1935. као аутономни орган Демократске странке Љубомира Давидовића. Године 1941. иницијативом СДК створена је илегална Средњошколска демократска омладина која је у унутрашњости имала омладинске

ковидом и широком политиком ослобођења“ и да главна снага треба да буде народ у земљи, а не у емиграцији. Борили су се за „ослобођење“ од „националистичког традиционализма“ и против сваког облика екстремизма, и десног и левог, нудили су демократску алтернативу за цео југословенски простор и плуралистички поредак насупротив једнопартијској или било каквој другој диктатури.¹⁷

Политички ставови, односно Програмацки погледи Савеза „Ослобођење“ објављени су јануара 1955. године у часопису „Наша реч“. Представљали су новину у политичком животу емиграције и уопште бивших југословенских народа јер су били засновани на сложености и еволутивности друштва. Програмацки погледи били су привремена основа „од које би требало поћи у изградњи једног демократског друштва“ за бољу будућност српског и других народа Југославије. У три поглавља изнети су национални, политички и социјално-економски погледи Савеза „Ослобођење“.¹⁸

Националне погледе темељили су на чињеници да савремени европски национализам напушта идеју о сувереној националној држави и да српски национализам треба да се развија у правцу Европске заједнице народа. На том путу српски национализам би требало да изврши ревизију својих вредности, метода, тумачења прошлости и разбијање националних заблуда. Од ревизије би зависили положај српског народа у Европи и његова будућност. Залагали су се за демократски национализам, признајући право другим народима да живе слободно и да уживају

сва она права која ужива и српски народ који не би тражио туђе територије, али своје „брани свим својим снагама“. Основна националним погледима Савеза „Ослобођење“ био је српски народ, а на српство су гледали као синтезу, односно на Србе из свих покрајина, а не само из уже Србије. Истицали су да се национална граница између Срба и Хрвата „не може никада поклопити са етничком границом“. Уколико би дошло до повлачења граница, били су за начело да „на српској националној територији остане онолико Хрвата колико има Срба на хрватској националној територији, док би Муслимани Босне и Херцеговине имали право да се слободно изјасне за она решења која најбоље одговарају њиховим интересима и осећањима“. Били су за заједничку федеративну државу („Сједињене државе Југославије“), уколико она произилази из слободне одлуке српског, хрватског и словеначког народа, али и њихове сагласности о особености босанско-херцеговачких Муслимана и Македонаца. Таква држава била би основа за „ослобођење“, а у будућности би требало тежити укључивању у Балканску и Европску заједницу народа.

Политички погледи Савеза „Ослобођење“ претпостављали су „савременије и ново схватање политике као вештине не само управљања државом и вођења државних послова него и вештине окупљања, организовања и руковођења друштвеним покретима“. Заступали су политички реализам који би одговарао тежњама свих друштвених слојева. Сматрали су да је демократија једини политички систем који ће обезбедити основне слободе и права свих грађана. Такав систем претпоставља владавину закона, односно поштовање закона како од др-

¹⁷ „20 godina rada i stava Saveza OSLOBODENJE“, 17, 18-20, 25-27, 65; D. Đokić, *Nesentimentalni idealisti*, 64-69, 153-154.

¹⁸ Архив Југославије (АЈ), фонд 849 – Десимир Тошић, „Наша реч“, број 61, Париз, јануар 1955, 2-11.

жавних власти, тако и од самих грађана. Економско-социјални погледи претпостављали су три чињенице: 1) полазну основу за развитак представљало би затечено стање у Југославији по паду комунистичког режима; 2) слободно изражене тежње народа; 3) искуства стечена у Европи и свету. Привредна политика би се усклађивала према потребама и условима земље у циљу економског благостања најширих слојева друштва. Начела економско-социјалног програма су социјална правда и социјална једнакост, слобода личности, приватна предузимљивост и рад као право и дужност сваког појединца. У држави би, поред приватне, постојале друштвена и задружна својина. Циљеви и начела економско-социјалног програма Савеза „Ослобођење“ претпостављали су промену улоге државе, њених органа и владајуће партије у привреди (привредна децентрализација, смањивање партијског монопола, економска демократија, смањивање бирократије).¹⁹

Програматске погледе Савез „Ослобођење“ заступао је и ширио преко свог гласила „Наша реч“ које је излазило од јануара 1948. до децембра 1990. године. Од 1948. до 1958. године седиште редакције листа било је у Паризу, након чега се премешта у Лондон. Укупно је изашло 420 бројева. У почетку је излазило сваких шест недеља, а од јануара 1951. године постаје месечник, у тиражу од око 3.000, а последњих година излажења и око 5.000 примерака. До краја 60-их година XX века часопис је био изразито емигрантски и целокупан тираж је био у претплати, углавном политичке емиграције. Почетком 70-их година постаје нарочито привлачан за економску емиграцију, јер је уступао простор српским

и југословенским дисидентима, борцима за људска права. Први претплатници из редова економске емиграције појављују се 1967, а од фебруара 1976. године могао се наћи и у слободној продаји на киосцима у земљама у којима је била масовна економска емиграција.²⁰ Часопис је бранио „основна права српског народа, као и других народа Југославије“. Највише се бавио анализом политичких, друштвених и економских збивања у Југославији. Појављивали су се и исечци из југословенске штампе, изјаве политичара, текстови о важним културним догађајима у земљи, прикази књига, написи о националном питању, историји, емиграцији, хладном рату и међународним односима, али и текстови југословенских дисидената.²¹ Тајним каналима часопис је достављан и претплатницима из Југославије којих је било већ од почетка 60-их година XX века (Београд, Загреб, Задар, Лесковац, Сомбор). Дистрибуција часописа у земљу углавном је ишла преко Центра „Ослобођења“ у Стразбуру, којим је руководио Бранислав Радуловић, родом из чачанског краја.²² У југословенској јавно-

²⁰ Године 1963. било је око 1.000 претплатника из реда политичке емиграције, али и из Југославије. Број претплатника из политичке емиграције 1976. године износио је 501, а 1978. године 348; из економске емиграције 1976. године 279, а 1978. њих 360; слободна продаја на киосцима 1976. износила је 291, а 1978. нешто више - 350. Тираж часописа је 1980. износио око 4.000, са тенденцијом опадања претплатника за 15% и растом продаје на киосцима за 28% (МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1; Д. Ђокић, *Nesentimentalni idealisti*, 198-199).

²¹ Д. Ђокић, *Nesentimentalni idealisti*, 5-6, 8, 12, 13, 15-18; У првих двадесет година рада за часопис је писало преко две стотине сарадника углавном Срба, „извесних демократских Хрвата, Словенаца и Муслимана“ и неколико Француза, Американаца и Британаца (*“20 godina rada i stava Saveza OSLOBODENJE“*, 91).

²² Бранислав Радуловић је рођен 5. јануара 1926. у Миљевицима код Чачка. Завршио Гимназију у Чачку. За време рата је био члан Југословенске равнороске омладине (ЈУРАО). У јединице ЈВуО ступа током лета 1944. са којима се повлачи кроз Босну. Маја 1945. пребегло је у Италију где проводи две године у логору Ебола, а након тога у логору Минстер (Немачка). Септембра 1947. прелази у Париз, где

¹⁹ Ibid.

сти часопис је био игнорисан све до 80-их година XX века, када привлачи пажњу режима и медија пре свега због сарадње и објављивања текстова Милована и Алексе Ђиласа, Михајла Михајлова, као и петиције које су потписивали Срђа Поповић, Лаза Стојановић и др. „Наша реч“ је било једино гласило „с ове и с оне стране граница“ које је објављивало сећања и успомене на рат једне и друге стране, једино које је уступило своје странице опозиционим марксистима, али и хрватским националистима. „Слободна дискусија не решава ниједно питање, али је слободна расправа једини пут да се траже и нађу решења.“ И поред чињенице да се часопис најмање бавио темама из Другог светског рата, од југословенске тајне службе и режимске пропаганде окарактерисан је као „четничка ревија“.²³

Организација Савез „Ослобођење“ била је против комунистичког режима у Југославији, али и предратног уређења, диктатуре краља Александра и уопште свих диктатура, као и политике највећег дела српске и хрватске емиграције на које

су гледали као на репрезенте предратне политике. Због тога су често били на „удару“ највећег дела емиграције.²⁴ Критиковали су и замерали остатку емиграције, нарочито српској, да се у борби против режима углавном користи „вербалним антикомунизмом без садржине“, да се више бави међусобним сукобима, „националним и политичким ветрењаштвом“, паланачким трачом, неактуелним темама, личним и одборским сплеткама, имагинарним националним фронтима и поткусиривањем исељеничких вођа.²⁵ Сматрали су да таква српска емиграција подрива јединство и солидарност опозиције и да „служи интересима режима на власти“. Осуђивали су појединачне акте „тероризма које извесни емигрантски кругови сматрају својом националном диком“, мислећи пре свега на усташку емиграцију. Делу хрватске емиграције, представницима Хрватске сељачке странке, замерали су и то што никада нису осудили усташке злочине над српским народом. Најбитнија разлика од остатка емиграције, пре свега српске, била је у односу према дисидентима из комунистичког режима и самом односу према земљи. Од своје Друге конференције (1953) Савез „Ослобођење“ у начелу је тежио да помогне став и рад опозиције у Југославији. Са Петом конференцијом (1962) започет је рад на демократској алтернативи, односно демократској еволуцији која је обухватала међунационалне и међуидеолошке односе. Водећи се идејом да је за „ослобођење“ била „меродавна земља, а не емиграција“, сматрали су да је најважнији задатак организован додир са „члановима младих генерација и нашим људима који долазе

је једно време радио као фабрички радник. Године 1949/50. уписује се на Сорбону, а 1951. био је примљен на новоосновани колеџ Слободне Европе крај Стразбура, где је студирао романску групу језика на Филозофском факултету. Од 1. марта 1960. ради као секретар турског сталног представништва при Европском Савету и на том месту дочекује пензију. У емиграцији је био активан у Српској демократској омладини, потом и у Савезу „Ослобођење“. Бавио се и књижевним радом, превођењем („Људи кртице“, Новак Рајић), писањем чланака и песама које су објављиване у бројним емигрантским часописима, а највише у часопису „Наша реч“. Због сигурности је користио псеудоним Бране Лугомирски, а сами чланови су га звали „Чича“. Преминуо је 1. септембра 2007. у Сар D'Agde на југу Француске, а сахрањен је у родном селу Милићевцима (МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1).

²³ Највећи напади на часопис били су током 1984. и 1985. од стране „Политике“, Радио-телевизије Београд, сарајевског „Ослобођења“ и загребачких листова „Данас“ и „Вјесник“ (D. Đokić, *Nesentimentalni idealisti*, 198, 199, 419, 488, 492, 493, 529, 530); Међу члановима Савеза „Ослобођење“ било је доста припадника ЈВуО. Један од истакнутијих чланова био је и Звонимир Вучковић, командант Првог равногорског корпуса ЈВуО (МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1).

²⁴ „20 godina rada i stava Saveza OSLOBODENJE“, 16, 38.

²⁵ *Ibid.*, 17, 18-20; D. Đokić, *Nesentimentalni idealisti*, 153-154.

из земље“.²⁶ И поред боравка у „туђини“, живели су са проблемима своје отаџбине, о њој говорили, писали, дискутовали, давали подршку студентима, дисидентским књижевницима и универзитетским професорима из Југославије, чије су ставове објављивали у часопису „Наша реч“.²⁷

Борбу против режима у Југославији Савез „Ослобођење“ је водио са другачијег становишта, јер су у суштини били идеолошки покрет. Нису се залагали за насилну промену режима, политичку ликвидацију људи на власти и физичко разрачунавање међу народима, већ за толеранцију и помирење, за нови поредак у земљи у коме неће бити места ни за једну диктатуру. Велики део српске емиграције им је замерао да су анационални због залагања за заједничку државу и сарадњу са Хрватима и Словенцима сличних гледишта, а они су сматрали да је то најбоље решење за српски народ. Сам назив организације говори у прилог томе: Савез српских задруга „Ослобођење“ - Union of Democratic Emigres from Yugoslavia. Највећи број чланова организације били су Срби, али било је и Хрвата и Словенаца, мада у незнатном броју. Дилема о

заједничкој држави и називу организације постојала је и међу члановима саме организације.²⁸ Њен став према српском питању и заједничкој држави можда је најбоље описао Десимир Тошић у писму Браниславу Радуловићу: „Српски народ као наша база али и Југославија као једина основа за живљење уједињеног српског народа, нема уједињеног српског народа изван Југославије; наравно, ако Хрвати неће са нама, ми их нећемо приморавати, али у том случају треба да носе са собом само оне срезове у којима се налази њихова већина.“²⁹ Разликовали су се од остатка српске и хрватске емиграције и по томе што су признавали националну особеност Бошњака (Муслимана) и Македонаца, док су Црногорце сматрали за припаднике српског народа са посебном историјском и државном традицијом.³⁰

Режим у Југославији је на све емигрантске кругове гледао као непријатељске организације, етикетајући их као „фашистичке“ и „терористичке“. Пропаганда која је вођена у земљи емиграцији је давала призив најмрачније

²⁶ Резолуција са Друге конференције Савеза „Ослобођење“ децембра 1953. у Паризу, „Наша реч“, бр. 51, Париз, јануар 1954; Резолуција Пете редовне конференције Савеза „Ослобођење“ у Лондону априла 1962, „Наша реч“, бр. 130/1, Лондон, јун-јул 1962; МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1, „Резолуција са VI редовне конференције у Паризу марта 1964“; Група Демократска алтернатива састајала се и дебатовала између 1963. и 1982. године, а нацрт је написан и потписан октобра 1982. од 46 стране јавних радника. Демократску еволуцију Савез „Ослобођење“ је почео да разрађује од 1976. године (Д. Ђокић, *Nesentimentalni idealisti*, 32, 551,552; МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1, „Став о демократској еволуцији и прелазном стању“, 21. јун 1979).

²⁷ Подршка дисидентима започета је током сукоба Милована Ђиласа са политичким врхом Југославије (1953-1954), а касније пружана Михајлу Михајлову, Алекси Ђиласу, групи професора Београдског универзитета (Драгољуб Мићуновић, Љубомир Тадић, Светозар Стојановић, Загорка Голубовић и др), Момчилу Селићу, Гојку Ђогу, Добрици Ђосићу и др. (М. Радојевић, *Живети и радити у емиграцији. Савез „Ослобођење“ (1949-1990)*, 103-104).

²⁸ На питање о промени назива организације Д. Тошић наводи да је ситуација „изузетно тешка, комплексна и ми смо то све знали од почетка, признајући народе као посебне, и признајући Југославију као заједницу слободних народа. Против те заједнице не раде само усташе и шовинисти, већ и многи Срби и Хрвати који не могу да нађу основе за заједнички живот. Жеља за независном државом не може се у бити огласити за нацистичку. Напротив, право самоопредељења је демократско право. Шта сада ми да радимо? Ми смо морали основати српску организацију, јер бисмо учинили један неполитички акт, да смо образовали југословенску. Колики би број дошао Хрвата код нас у југословенску организацију? Више него минималан. Оно што је трагично, то је да Хрвати слободоумнији људи нису успели образовати своје демократске организације. Ја и даље мислим да ми не можемо мењати наш систем, јер би нам огромна већина Хрвата оспоравала право на југословенство, а на тај начин бисмо одбацили од себе и многе Србе.“ (МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1, писмо Десимира Тошића од 11. новембра 1964. године).

²⁹ Ibid., писмо Десимира Тошића од 24. фебруара 1967. године.

³⁰ Д. Ђокић *Nesentimentalni idealisti*, 467.

реакције која живи животом далеко заборавање прошлости. Највећу опасност за режим представљале су малобројне демократске емигрантске организације које су нудиле реформе и демократизацију југословенског друштва и одрицале се екстремизма. Такве групе су од служби безбедности и власти у Југославији охарактерисане као центри психолошких група за притисак.³¹ Досадашњи радови о Савезу „Ослобођење“ углавном су наводили да је став организације против насилне промене власти и осуда терористичких акција утицао да не буду интересантни југословенској служби безбедности (СДБ). Напротив, ставом да се ослобођење може извршити пре свега снагама из земље, повезивањем са демократским снагама и посебно дисидентима из самог режима и достављањем пропагандног материјала у земљу представљали су далеко већу опасност због чега су били су под сталном присмотром СДБ-а. Савез „Ослобођење“ је пропаганди материјал у Југославију достављао тајним каналима и на разне начине. У једном извештају Центра Савеза у Стразбуру из децембра 1963. године наведено је да је „Наша реч“ „штампана на флиспапиру отпремљена за Југославију“, а у Стразбуру је подељено неколико примерака југословенским кошаркашима.³² Чланови су имали и посебно упуство за разговоре са људима који долазе из СФРЈ, укључујући и комунисте уз два правила: „1. Не може бити икаквих личних или политичких разговора са званичним претставницима комунистичке

диктатуре и 2. Разговори са комунистима из земље, посетиоцима, стипендистима итд. може да се изводи у затвореном простору, без икакве јавности, у једној озбиљној идеолошкој дискусији.“ Инсистирало се на „обазривости“, јер се неки чланови „нису пазили и можемо имати тешкоћа“.³³ Пажљиво пратећи сваки догађај и појаву сваке критичке политичке мисли у Југославији, Савез „Ослобођење“ је нарочито појачао своју активност половином 60-их година XX века након крупних дешавања у земљи (Брионски пленум, пад Ранковића, студентске демонстрације). Године 1966. имали су преписку са Задарском групом и Михајлом Михајловом, чија су писма у копијама достављали у земљу.³⁴ Дистрибуција писама је ишла преко Центра Савеза у Стразбуру који је копије писама убацивао у возове који су ишли за Југославију. „Овде ти додајем двадесетак Михајловљевих писама. Ако можете да ухватите неки вагон који иде за Југославију (мислим да један воз од Gare l'Est креће кроз Стразбур) и да поделите

³¹ „20 godina rada i stava Saveza OSLOBODENJE“, 67-68; M. Glamočak, *Konceptije velike Hrvatske i velike Srbije u političkoj emigraciji*, 16, 51-55.

³² „Ми морамо што пре да појачамо нашу акцију према земљи која мора да буде потпуно дискретна, да не кажем – конспиративна“ (МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1, писмо Десмира Тошића од 28. јула 1960. године; писмо Бранислава Радуловића упућено Д. Тошићу 3. децембра 1963. године).

³³ Главни одбор Савеза „Ослобођење“ доставио је 22. септембра 1965. године свим члановима „Једну идеју о упуствима за разговоре са људима из СФР Југославије“. У Упуству је назначено да је само за личну употребу чланова Савеза, да га нико не показују, „понајмање пријатељима који долазе из Југославије“, али и емигрантима и припадницима других организација (*Ibid.*, писмо Десмира Тошића од 19. јануара 1962. године; допис Главног одбора Савеза од 22. септембра 1965. године).

³⁴ Десимир Тошић обавештава 22. јула 1966. Бранислава Радуловића да је добио из Задра од М. Михајлова копију писма које је 11. јула 1966. упутио Ј. Б. Титу у коме је тражио дозволу за састанак у вези са оснивањем новог „лист(а) који неће бити комунистички“ (*Ibid.*); Михајло Михајлов (1934-2007), југословенски дисидент и емигрант, осуђен на три и по године затвора због објављивања есеја о камповима за совјетске дисиденте. Након изражане казне наставио је да сарађује са Савезом „Ослобођење“. Поново је осуђен 1975. године на седам година затвора. Ослобођен 1978. године, након чега одлази у емиграцију у САД. У земљу се враћа 2001. године након пада режима Слободана Милошевића (D. Đokić *Nesentimentalni idealisti*, 287; Срђан Цветковић, „Политичка репресија у Србији и Југославији 1944-1985. Покушај квантификације и компарације неких параметара политичке репресије у Србији и Југославији 1944-1985“, *Историја 20. века 2* (2008), 309).

публици ово писмо. Просто дрско ући у југословенски вагон и дати сваком путнику... Кад улазите у воз, води рачуна да не будеш сам, већ да буде још двојица „пратилаца“. За сваки случај.“ Други начин достављања пропагандног материјала ишао је преко мреже претплатника часописа „Наша реч“ из Југославије, али и родбине самих чланова организације.³⁵

Појачана активност Савеза није остала непримећена југословенској Служби безбедности, што је довело и до спровођења одређених мера против чланова организације, али и њихове родбине у земљи. Код чланова организације је током 1967. године постојао изванредан страх због могућих атентата и физичких пребијања од стране СДБ-а и препоручивало се да се пази „на пошту и архиву“. Служба безбедности је у земљи држала под присмотром родбину емиграната и контролисала и задржавала пошту из иностранства. Приликом подношења молбе за пасош у полицијској станици у Чачку, ради одласка у посету стрицу у Стразбур, Гојко Радуловић је одбијен под изговором да је његов стриц Бранислав Радуловић „непријатељ ове земље и ради стално активно против ње“. Том приликом „неки Васовић из чачанског СУП-а рекао му је да дође код њега у канцеларију и ту му је показао један читав досије о мени [Браниславу]“. Наредне 1966. године „за време оних чистки које су погодиле Ранковићеве пријатеље, „друг“ Васовић је био смењен и Гојко је онда поново ишао у СУП да тражи пасош, али овога пута није рекао да иде код мене и добио је пасош“.³⁶ Писма Бранислава

Радуловића упућена мајци и родбини у земљи често су одузимана. Преко свог синовца Бранислав Радуловић је током 1966. и 1967. године достављао у чачански крај пропагандни материјал Савеза „Ослобођење“. Активности Бранислава Радуловића биле су познате службама безбедности и оне су биле узрок напада на стан у коме је живео у Стразбуру 19. фебруара 1967. године. Напад је највероватније организовао конзулат СФРЈ у Стразбуру, а на основу дојаве од људи које је Савез имао у конзулату. Након овог напада Десимир Тошић је 24. фебруара 1967. године препоручивао Браниславу Радуловићу, али и свим члановима, да се пазе нових напада. „Врло је могућно да конзулат изврши упад у твој стан за време рада и да ти узме архиву. Ваља да сву своју личну и политичку пошту склањаш на неко место. Води рачуна о овоме. Могли би доћи до све наше преписке. Или уништавај све што добијеш, пошто претходно свршиш посао.“³⁷

Служби државне безбедности биле су интересантне све емигрантске организације, укључујући и Савез „Ослобођење“. Акције које су спроводили про-

бивши службеник Државне безбедности и дугогодишњи председник СУБНОР-а Чачак. Пензионисан крајем 1966. године. У извештају Комисије Савеза комуниста основне организације СУП-а, судова и јавних тужилаштва у Чачку, из октобра 1966. године, наведено је „да службеник државне безбедности Васовић Пантелија служи као извор разних дезинформација, критикерства и неоправданог оптуживања људи“ са навођењем бројних преступа у служби. (Г. Давидовић, М. Тимотијевић, Осветљавање истине. Документа за политичку и војну историју Чачка 1938-1941. (Чачак: Народни музеј, Међуопштински историјски архив; Краљево: Народни музеј, 2006), 8); Досије Бранислава Радуловића се налази у Архиву Србије, збирка докумената Безбедносно-информативне агенције.

³⁷ Две године касније (1969), приликом посете Мике Шпиљка Француској, југословенски конзул у Стразбуру је од француских власти захтевао хапшење и интернирање Бранислава Радуловића (МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1, писма Б. Радуловића од 21. фебруара 1967. и 20. марта 1969. године Десимиру Тошићу; писмо Десмира Тошића од 24. фебруара 1967).

³⁵ МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1, писмо Десимира Тошића од 4. августа 1966. године.

³⁶ Ibid.; Писма Бранислава Радуловића упућена Десимиру Тошићу 17. новембра 1966, 27. децембра 1966. и 21. фебруара 1967. године; Пантелија Васовић (1927-2015),

тив ње биле су природни део борбе службе против „тероризма“. На могућност распада комунистичког режима и целе државе током 70-их и 80-их година XX века, а поготово после смрти Ј. Б. Тита, СДБ је све више инсистирала, поред дефанзивних, и на офанзивним дејствима према емигрантима, „не ишчекујући акције непријатеља“.³⁸ Иако је Савез „Ослобођење“ због могуће спољне агресије, непосредно пред смрт Ј. Б. Тита, позвао све грађане да бране Југославију, сигурност организације и чланова била је угрожена од СДБ-а. На састанку Главног одбора Савеза „Ослобођење“, одржаном 7. и 13. новембра 1980. у Лондону, расправљано је и о сигурности чланова којима је предочена информација да је редакција часописа „Наша реч“ добила „први пут у току рада од 33 године једно претеће, анонимно, писмо из Минхена, Немачке, у коме се говори о физичкој ликвидацији“ и да је члан Радног одбора у Паризу добио „једно непосредно упозорење из Југославије да сами припазимо на своју сигурност“. Вршен је и велики притисак на „породицу једног члана Главног одбора из Велике Британије“. После ових претњи сугерисано је свим члановима Савеза да пријаве могућност атентата и напада надлежним органима у земљама где живе.³⁹

Живот у емиграцији и бављење политиком која је била усмерена против једног репресивног апарата носио је велики ризик. Савез „Ослобођење“ је настао и развијао се под изузетно тешким условима, изван земље и без помоћи западних земаља. Организација није биле класична

политичка партија нити конспиративно-терористичка, али ни „анационална“, како јој је један део српске емиграције замерао. Били су отворени за све људе са југословенског простора, демократско оријентисане, за дисиденте, али и за оне са „друге стране завесе“. Документ који се приређује, Статут из 1958, први пут се објављује у земљи, чиме се научној и широј јавности пружа прилика за упознавање унутрашње организације демократске српске емигрантске организације Савез „Ослобођење“.

Први статут организације донет је 1949, а након објављивања Програматских погледа (1955) долази до промене статута 1958. који остаје на снази све до 1990. године.⁴⁰ Статут из 1958. године дефинисао је Савез „Ослобођење“ као заједницу српских задруга и сродних организација националног, културног и политичког карактера. Сваки члан српске задруге или неке друге организације која је ступила у Савез, аутоматски је био и члан Савеза „Ослобођење“. У једној земљи је могло да постоји више сродних организација, чланица Савеза „Ослобођење“, као и да једна чланица Савеза обухвата чланове насељене у више земаља. Чланица Савеза морала је бројати најмање четири члана, јер се у противном образује центар или огранак који слободно одлучује којој ће се чланица Савеза придружити. Такав је био случај у Француској, где су поред седишта у Паризу постојали Центар у Стразбуру и огранак у Швајцарској. Циљ организације

³⁸ М. Радојевић, *Живети и радити у емиграцији. Савез „Ослобођење“ (1949-1990)*, 100; С. Цветковић, „Методe и облици рада служби државне безбедности у социјалистичкој Југославији“, *Историја 20 века 2* (2009), 134.

³⁹ МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1, Изјава Главног одбора Савеза „Ослобођење“ од 1. марта 1980; Писмо Секретаријата Главног одбора Савеза од 14. новембра 1980.

⁴⁰ Дешавања у земљи и емиграцији, као и залагање Хрватског народног вијећа за разбијање Југославије, утицали су на то да поједини чланови затраже ревизију програма и реорганизацију Савеза. Године 1979. Светозар Бижић је урадио нацрт „конструктивног предлога“ за ревизију и допуно Програматских погледа, Статута и Платформе (МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1, писмо Светозара Бижића од 19. децембра 1979).

је био политичко организовање у борби за ослобођење Југославије, обрађивање демократске идеологије, изграђивање демократског кадра и стварање националног и демократског представништва, економско и социјално помагање чланова организације, културно просвећивање и задружна солидарност. Органи организације су били Конференција, Главни одбор и Дисциплински одбор. Врховни орган је била Конференција коју су сачињавали делегати чланица Савеза, чланови Главног и Дисциплинског одбора. Свака чланица Савеза је за конференцију имала своје делегате, по једног члана на свака четири члана организације. Уколико су чланице имале више од 20 чланова, бирао се један делегат на шест чланова, а на 40 чланова бирао се један делегат на осам чланова организације. Редовне Конференције су се одржавале једном у две године и то најчешће у Паризу, Виндзору (Канада) и Лондону. Укупно је одржано 19 редовних конференција. Прва конференција Савеза „Ослобођење“ одржана је 27. децембра 1951. у Паризу, а последња јуна 1990. у Француској.⁴¹ Сазив и одређивање места конференције вршио је Главни одбор, а техничко организовање Секретаријат Главног одбора или Радни одбор. У случају ванредних догађаја одржавале су се ванредне конференције на којима се одлучивало само о питањима због којих је сазвана. Одлуке на конференцијама доношене су демократским путем, већином гласова. У случају измене Статута и Програматских погледа било је предвиђено да се одлуке доносе двотрећинском већином гласова. Уколико би једна трећина била незадовољна, била им је остављена могућност

да питање промене Статута и Програматских погледа изнесу пред целокупно чланство. На Конференцији су бирани чланови Главног и Дисциплинског одбора. Највиши управни орган био је Главни одбор који је руководио свим делатностима Савеза „Ослобођење“ и иступао пред јавност. За свој рад био је одговоран Конференцији. Избор чланова Главног одбора вршио се тајним гласањем, имао је најмање седам чланова, а највише петину од укупног броја уписаних чланова и број је морао да буде непаран. Кандидатуре за Главни одбор подносиле су чланице Савеза „Ослобођење“, а чланови би били изабрани већином гласова од делегата присутних на конференцији. Дисциплинске проблеме организације решавао је Радни одбор или Скупштина организације, а друга инстанца је био Дисциплински одбор. Дугогодишњи члан Дисциплинског одбора био је Љубиша Кордић, судија, родом из Чачка.⁴²

Савез „Ослобођење“ нису финансирале нити помагале западне владе и институције. Финансије организације били су редовни месечни улози сваке чланице Савеза, ванредни улози и прилози, као и приходи од претплата на часопис „Наша

⁴¹ „20 godina rada i stava Saveza OSLOBODENJE“, 57-59; D. Đokić, *Nesentimentalni idealisti*, 597-598.

⁴² Рођен је 10. септембра 1906. у Чачку од оца Љубомира, адвоката из Чачка. Завршио је права и радио као судија у Среском суду у Чачку. У току устанка 1941. године прикључио се антифашистичком покрету пуковника Драгољуба Михаиловића, као судија судског одељења Врховне команде. Немци су га ухапсили и спровели у логор Бањица 28. новембра 1942. Пуштен је 13. јануара 1943. Емигрирао је у Велику Британију где је и преминуо 12. децембра 1983. у Лондону (Матичне књиге рођених Чачак, 1904-1921, стр. 27, р. бр. 67; МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1, писмо Десмира Тошића од 22. децембра 1983; Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Затамњена прошлост : историја равногораца чачанског краја, књ. 1, У пламену устанка : ратна 1941. година* (Чачак: Међуопштински историјски архив; Горњи Милановац: Музеј рудничко-таковског краја, Краљево: Народни музеј, 2002), 217; Горан Давидовић, Евица Мицковић, *Логор Бањица 1941-1944. Заточеници са подручја Чачка и Лучана* (Чачак: Историјски архив Београд, Међуопштински историјски архив, 2011), 99).

реч“ и продаје публикација библиотеке „Наше дело“.⁴³

На 19. конференцији, одржаној јуна 1990. године, Савез „Ослобођење“ је „одлучио да закорачи својим ставом и својим искуствима у ону основну снагу за демократизацију српских области, па и целе заједнице – у Демократску странку“. На изборној скупштини Демократске странке, одржаној 29. септембра 1990. године у Београду, поред председника др Драгољуба Мићуновића и првог потпредседника др Војислава Коштунице,

за другог потпредседника Главног одбора Демократске странке изабран је Десимир Тошић из Савеза „Ослобођење“. Последњи број часописа „Наша реч“ излази у децембру 1990. у Лондону. Српска и пројугословенска емигрантска организација Савез „Ослобођење“ званично је расформирана у Београду 1994. године.⁴⁴ Приређени документ налази се у грађи коју је Међуопштински историјски архив у Чачку преузео од наследника Бранислава Радуловића, члана Савеза „Ослобођење“ из Стразбура, родом из села Милићевци код Чачка.

⁴³ Месечна чланарина за чланове у Француској је 60-их година XX века износила 10 франака „изузев у данима болести и незапослености“ (МИАЧ, ф. Бранислав Радуловић, К-1, писмо Десимира Тошића од 24. фебруара 1967. године); Часопис „Наша реч“ је крајем 80-их година XX века добио стипендију од Радија Слободна Европа и тај новац је искоришћен за оснивање фонда „Наша реч“ (D. Đokić, *Nesentimentalni idealisti*, 13-14).

⁴⁴ D. Đokić, *Nesentimentalni idealisti*, 597-606; M. Радојевић, I, 100.

СТАТУТ САВЕЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ

Име и седиште. Погледи и циљеви

1. Савез је заједница српских задруга и сродних организација националног, социјалног, културног и политичког карактера.

Име организације је Савез ОСЛОБОЂЕЊЕ.

2. Главни одбор Савеза одређује по потреби седиште Савеза.

3. Савез заступа општа идеолошка, национална, политичка, економска и социјална гледишта која су изложена у његовим Програматским Погледима.

4. Циљеви Савеза су:

- а) политичко организовање у борби за ослобођење Југославије,
- б) обрађивање демократске идеологије,
- ц) делатност у смислу изграђивања демократског кадра и стварање националног и демократског представништва,
- д) економско и социјално помагање чланова организације и
- е) културна делатност у циљу просвећивања и развијања задружне солидарности.

Органи – Конференција

5. Конференцију Савеза ОСЛОБОЂЕЊЕ чине (а) делегати чланица Савеза, (б) чланови Главног одбора и (ц) чланови Дисциплинског одбора Савеза.

6. Конференција је врховни орган Савеза и она доноси коначне одлуке по свим питањима.

7. Свака чланица Савеза бира за Конференцију Савеза, као своје делегате, по једног члана на свака четири члана организације. Уколико једна чланица Савеза има више од двадесет чланова, онда она бира по једног члана делегата на сваких шест чланова организације; уколико пак чланица Савеза има више од четрдесет чланова, она бира по једног члана делегата на сваких осам чланова организације.

У оба случаја, смањење броја делегата долази тек после броја двадесет, односно четрдесет чланова организације.

8. Делегати, који не могу да присуствују Конференцији, могу дати пуномоћја оним делегатима који на Конференцији присуствују да би их на истој пуноважно заступали.

Ниједан од присутних делегата на конференцији не може имати више од два пуномоћја.

9. Редовна Конференција сазива се једном у две године.

Конференцију Савеза сазива Главни одбор 18 месеци по истеку од претходне Конференције.

10. Конференција Савеза одржава се у једном месту на територији једне чланице Савеза.

11. Главни одбор одређује место одржавања Конференције, уз консултовање и сагласност већине Радних одбора чланице Савеза.

12. Техничко организовање редовне Конференције врши Секретаријат у име Главног одбора или од Главног одбора одређен Радни одбор једне или више чланица Савеза.

13. Ванредну Конференцију могу сазвати:

- а) Главни одбор и
- б) већина чланица Савеза.

14. Уколико из ма којих разлога, Главни одбор не сазива редовну Конференцију или Ванредну Конференцију – техничком организацијом Ванредне Конференције руководе Радни одбор оних чланица Савеза које су се прве изјасниле за Ванредну Конференцију или Радни одбори одређени од тих чланица Савеза.

15. Главни одбор има право да одржи заседање редовне Конференције за највише шест месеци после крајњег редовног рока.

Главни одбор је дужан да образложи ово одлагање Конференције.

16. Ванредна Конференција може одлучивати само по питањима због којих је сазвана.

Та питања морају бити изричито назначена у акту сазива Ванредне Конференције.

17. Редовна или Ванредна Конференција мора се сазвати најмање шест месеци пре дана састанка Конференције.

18. Пуноважна решења доносиће Конференција, било редовна било ванредна, већином гласова.

По свим питањима, која се тичу измене Статута и Програмаатских погледа Савеза, одлука ће се доносити двотрећинском већином гласова.

Ако једна трећина делегата на Конференцији није задовољна горњим поступком, она може питање измене Статута и Програмаатских погледа изнети пред целокупно чланство да чланство Савеза донесе плебисцитарну одлуку већином од две трећине од укупног броја предатих гласова чланова Савеза.

19. Конференција заседава пуноважно у присуству две трећине делегата, урачунавајући ту и број пуномоћја.

20. Конференција бира чланове Главног и Дисциплинског одбора само из редова чланова Савеза ОСЛОБОЂЕЊЕ.

21. Конференција Савеза врши преглед целокупног рада свих чланица Савеза и Савеза као целина.

Извештај Главног одбора, односно Секретаријата, мора да садржи преглед финансијског, публицистичког и политичког рада Савеза као целине и преглед општег рада у оквиру чланица Савеза у времену између две конференције.

Органи – Главни одбор

22. Главни одбор је највиши управни орган Савеза који руководи свим делатностима Савеза.

Главни одбор је одговоран за свој рад Конференцији Савеза.

23. Избор чланова Главног одбора Савеза, као и чланова Дисциплинског одбора, врши се тајним гласањем на Конференцији. Делегати, који не присуствују конференцији, могу да гласају непосредно и тајно на начин који пропише Главни одбор Савеза.

24. Главни одбор иступа пред јавност у име Савеза.

У име Савеза потписују се сви чланови Главног одбора или за то овлашћени Секретаријат Главног одбора.

25. Главни одбор мора бројати најмање седам чланова, а највише петину од броја уписаних чланова Савеза.

Највећи могући број чланова Главног одбора, који даје једна задруга, не може бити већи од половине укупног броја чланова Главног одбора.

Број чланова Главног одбора мора да буде непаран.

26. Главни одбор има права да за своје чланове кооптира највише четвртину од броја изабраних чланова у тренутку кооптације. Не могу бити кооптирани за чланове Главног одбора они чланови Савеза против којих стави вето организација, чланица Савеза, у којој они делају.

27. Кандидатску листу за чланове Главног одбора, као и за чланове Дисциплинског одбора, подижу чланице Савеза.

Изабрани су за кандидата они чланови Савеза који су добили апсолутну већину гласова од броја предатих гласова.

Кандидатске листе за Главни и Дисциплински одбор потврђује и објављује постојећи Дисциплински одбор.

28. За чланове Главног одбора изабрани су они чланови Савеза, кандидати који су добили већину гласова од броја присутних делегата, укључивши ту и пуномоћнике.

Ако је број кандидата за чланове Главног одбора већи од максимума предвиђеног у члану 25 Статута, онда је за чланове Главног одбора изабрано онолико кандидата колико предвиђа максимум, а који су добили највећи број гласова.

29. Листа за избор чланова Главног и Дисциплинског одбора мора бити објављена свим члановима Савеза од стране постојећег Дисциплинског одбора најдоцније два месеца пре дана састанка Конференције.

30. Чланица Савеза има право да кандидује за чланове Главног одбора и чланове Савеза који се налазе у територијалној надлежности друге чланице Савеза.

Чланица Савеза, у којој дела члан Савеза кандидован од неке друге чланице Савеза, има право вета.

Тако кандидован члан организације за члана Главног одбора постаје кандидат чланице Савеза која га је кандидовала.

31. Ако се у Главном одбору по извесним питањима не може да образује потребна већина, онда се примењује плебисцитарни поступак у оквиру целокупног чланства Савеза.

32. Најстарији по годинама члан Главног одбора је мандатор Главног одбора и он, после консултовања, предлаже члановима Главног одбора Секретаријат Главног одбора Савеза.

33. Секретаријат Главног одбора Савеза предлаже Главном одбору чланове Уређивачког одбора или Уреднике часописа и библиотеке.

34. Уређивачки одбор или Уредник имају право да изаберу чланове редакције и чланове администрације из редова чланова Савеза.

Главни одбор има право вета на овај избор.

35. Главни одбор бира Секретаријат ради административних послова Главног одбора и послова Савеза.

Најмање један члан Секретаријата Главног одбора мора бити члан Главног одбора.

36. Главни одбор и Секретаријат имају право да изаберу за своје техничке органе или сараднике извесне чланове Савеза.

Главни одбор има право вета на избор Секретаријата.

37. Уредништво библиотеке образује центар за истраживање и документацију Савеза.

38. Главни одбор има право да разреши Радни одбор једне чланице Савеза чији рад не одговара погледима и циљевима Савеза и да закаже ванредну Скупштину дотичне чланице Савеза у року од месец дана.

39. Главни одбор дужан је да извештава све чланице Савеза, огранке и центре најмање једном у току шест месеци о свом општем политичком и финансијском пословању.

Уколико је Благајна часописа или библиотеке вођена посебно од Благајне Савеза, њени руководиоци дужни су да подносе Главном одбору поменути извештај у горе наведеном року.

40. Главни одбор бира, надгледа и разрешава Благајника Савеза коме може делегирати и сва права из финансијског подручја Савеза.

Финансије

41. Приходи Савеза су: (а) редовни – месечни улог сваке чланице Савеза у висини од најмање 40% њених прихода; (б) ванредни улози у Савезу; (ц) приход од претплата, продаје Савезних публикација и других Савезних активности и (д) ванредни прилози Савезу.

42. Свака чланица Савеза дужна је да образује свој резервни фонд у висини од 10% од својих прихода.

Резервним фондом може руководити само Скупштина чланице Савеза.

43. Свака чланица Савеза је слободна у одређивању минимума чланског улога чланова Савеза, али уз консултацију Главног одбора.

Опште одредбе

44. У случају изванредних политичких прилика Главни одбор може да донесе извесне изванредне мере привременог карактера и мимо Статута Савеза.

Ове мере остају у важности до престанка изванредних околности или до следеће Конференције.

45. Сваки члан једне организације, чланице Савеза, у исти мах јесте и члан Савеза ОСЛОБОЂЕЊЕ.

46. Делегати чланице Савеза на Конференцији морају бити изабрани најдоцније три месеца пре датума састанка Конференције.

47. Статути и правилници појединих чланица Савеза морају бити у сагласности са словом и духом Статута Савеза.

48. У једној земљи може постојати више сродних организација, чланица Савеза, као што једна чланица Савеза може да обухвати чланове организације насељене у више земаља.

Чланица Савеза мора бројати најмање 4 члана. У противном образује се центар или огранак који слободно одлучују којој ће се чланици Савеза придружити са њеним одобрењем.

49. Свака српска задруга или сродна национална организација може постати чланицом Савеза ОСЛОБОЂЕЊЕ ако (а) прихвати Програмацке погледе и Статут Савеза ОСЛОБОЂЕЊЕ и (б) поднесе писменим путем своју одлуку о приступању Савезу.

50. Радни одбор сваке чланице Савеза и руководиоца сваког огранка дужни су да подносе сваких шест месеци извештај о свом целокупном пословању Секретаријату Главног одбора.

Руководиоци центара упућиваће на време своје извештаје Радним одборима чланица Савеза којима припадају.

51. Конференција Савеза има право да искључи из Савеза ону чланицу Савеза која својим радом не одговара погледима и Статуту Савеза.

52. Главни одбор даје сагласност за оснивање нових организација, чланица Савеза, или за приступање већ основаних задруга и сродних организација Савезу.

Дисциплински одбор

53. Дисциплинске проблеме чланова Савеза у оквиру чланица Савеза решава Радни одбор или Скупштина организације.

54. Друга инстанца у дисциплинским проблемима јесте Дисциплински одбор Савеза.

55. Сваки члан Савеза ОСЛОБОЂЕЊЕ који је одлуком неког органа чланице Савеза или Савеза као целине повређен у својим правима, која му гарантују правила организације или Статут Савеза, може да се жали Дисциплинском одбору.

56. Право тужбе Дисциплинском одбору против једног члана организације имају Радни одбор дотичне организације или Главни одбор Савеза; право тужбе против једног Радног одбора има Главни одбор Савеза.

57. Дисциплински одбор нема право да отвара поступак или подиже оптужбу било против неког органа Савеза било против неког члана Савеза.

Главни одбор дужан је да изврши одлуке Дисциплинског одбора.

58. Оптужница и одбрана, као и одлуке Дисциплинског одбора, морају бити достављене свима заинтересованим и свима Радним одборима, као и свима члановима Главног одбора.

59. Одлуке Дисциплинског одбора може поништити само Конференција Савеза.

60. Дисциплински одбор доноси одлуку најдаље у року од шест месеци.

61. Санкције у дисциплинским проблемима јесу следеће: (а) лична опомена, (б) јавна опомена, (ц) писмена опомена свима члановима организације, (д) лишавање функције у организацији – чланица Савеза, (е) лишавање функције у Савезу, (ф) суспендовање рада чланице Савеза највише у року од шест месеци, (г) искључење.

Санкције под а), б), ц) и д) примењује Радни одбор или Скупштина организације, чланице Савеза, док санкције под а), б), ц), д), е), ф) и г) примењује Дисциплински одбор.

62. Чланови Дисциплинског одбора не могу бити чланови Главног одбора.

63. Изабрани су за чланове Дисциплинског одбора они кандидати који су добили већину гласова од броја предатих гласова на Конференцији и који се налазе на прва три места. Ако на овај начин није дошло до избора тројице чланова Дисциплинског одбора на самој Конференцији, онда ће Главни одбор Савеза организовати избор међу свим члановима најкасније три месеца после Конференције.

Прелазне одредбе

64. Ниједан члан Савеза, односно чланице Савеза, не може да врши више од три функције.

Под функцијама се подразумева чланство у Главном и Дисциплинском одбору, Секретаријату, Уредништву главног органа и Радним одборима.

65. Право тумачења овог Статута има једино Дисциплински одбор.

66. Измена и допуна Статута може бити предложена путем иницијативе самих чланица Савеза, на њиховим Скупштинама.

Сваки предлог за измену и допуну Статута мора бити објављен свима чланицама Савеза најдоцније два месеца пре Конференције.

67. Сваки члан Савеза дужан је да поштује традиције борбе и рада Савеза ОСЛОБОЂЕЊЕ као и организациону солидарност.

68. Свака оставка мора бити објављена у оквиру чланице Савеза када се ради о функционерима чланице Савеза или у оквиру Савеза када се ради о функционерима Савеза.

69. Чланице Савеза, које прекину свој рад, дужне су да сву своју имовину и своју архиву предају Савезу односно Главном одбору Савеза ОСЛОБОЂЕЊЕ.

70. Од дана ступања на снагу овог Статута престају да важе не само статутарни већ и други прописи Савеза донешени на претходним конференцијама или од стране Главног одбора.

71. Овај Статут Савеза ОСЛОБОЂЕЊЕ ступа на снагу после завршене Ванредне конференције.

WINDSOR, Канада, 1. јуна 1958.

(Статут Савеза био је у форми предлога претресан 30. и 31. маја 1958. године на Ванредној Конференцији Савеза у Виндзору, Канада. Одлука о промени претходног Статута донета је једногласно, гласом деветнаесторице присутних делегата. У току дискусије у појединим параграфима број делегата повећао се на 21. Поједини параграфи изгласани су двотрећинском потребном већином.)

Извори:

1. Архив Југославије (АЈ), фонд 849 – Десимир Тошић
2. Међуопштински историјски архив Чачак (МИАЧ), фонд Бранислав Радуловић, К-1, не-регистрована грађа

Литература:

1. Bošković, Milo, *Antijugoslovenska fašistička emigracija* (Београд, Нови Сад: Сloboda, Dnevnik, 1980)
2. Вујаклија, Милан, *Лексикон сѝраних речи и израза* (Београд: Просвета, 1980)
3. Glamočak, Marina, *Koncepcije velike Hrvatske i velike Srbije u političkoj emigraciji* (Ужиче: Kulturno-prosvetna zajednica Užice, 1997)
4. Давидовић, Горан - Мицковић, Евица, *Лојор Бањица 1941-1944. Затијоченици са јодручја Чачка и Лучана* (Чачак: Историјски архив Београда, Међуопштински историјски архив, 2011)
5. Давидовић, Горан - Тимотијевић, Милош, *Затјамњена јрошлостј : истјорија равнјораца чачанској краја, књ. 1, У йламену усјанка : рајина 1941. јодина* (Чачак: Међуопштински историјски архив, Народни музеј; Горњи Милановац: Музеј рудничко-таковског краја, Краљево: Народни музеј, 2002)
6. Давидовић, Горан - Тимотијевић, Милош, *Затјамњена јрошлостј : истјорија равнјораца чачанској краја, књ. 3, Ајонија и слом : рајине 1944. и 1945. јодине* (Чачак: Међуопштински историјски архив; Краљево: Народни музеј, 2004)
7. Давидовић, Горан – Тимотијевић, Милош, *Освейљаване истјине. Документија за йолийичку и војну истјорију Чачка 1938-1941.* (Чачак: Народни музеј, Међуопштински историјски архив; Краљево: Народни музеј, 2006)
8. “20 godina rada i stava Saveza OSLOBOĐENJE“ (London: „Naša reč“, 1970)
9. Косић, Никола А., *Дневник 17. марји – 28. марји 1941.* (Чачак: Чачански глас, 1996)
10. Dobrivojević, Ivana, „U potrazi za blagostanjem. Odlazak jugoslovenskih državljana na rad u zemlje zapadne Evrope 1960-1977“, *Istorija 20. veka*, br. 2 (2007), 89-101.
11. Đokić, Dejan, *Nesentimentalni idealisti. Desimir Tošić, Božidar Vlajić i uvodnici časopisa Naša reč*

(*Pariz-London, 1948-1990*), (Београд: Службени Гласник & Otkrovenje, 2013)

12. Jandrić, Berislav, „Represivne mjere komunističkog režima prema hrvatskoj političkoj oporbi 1945-1975. godine. Najznačajniji politički procesi“, u: *Dijalog povjesničara-istoričara. Zbornik radova IX*, ur. Hans-Georg Fleck, Igor Graovac (Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2005), 321-341.
13. Nikolić, Kosta, *The Serbian Political Emigration in Western Europe 1945-1956*. (Belgrade: Institute of Contemporary History, 2011)
14. Радојевић, Мира, „Живети и радити у емиграцији. Савез „Ослобођење“ (1949-1990)“, у: *Југославија у хладном рају*, уредник др Момчило Митровић (Београд: Институт за новију историју Србије, 2010), 97-110.
15. Радојевић, Мира, „Милован Ђилас и српска политичка емиграција (1954-1995)“, у: *Токови истјорије* 4 (2007), 118-135.
16. Radojević, Mira, „Savez Oslobođenje (1949-1990)“, u: *Dijalog povjesničara-istoričara. Zbornik radova IX*, ur. Hans-Georg Fleck, Igor Graovac (Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2005), 381-399.
17. Цветковић, Срђан, „Политичка репресија у Србији и Југославији 1944-1985. Покушај квантификације и компарације неких параметара политичке репресије у Србији и Југославији 1944-1985“, *Истјорија 20. века*, бр. 2 (2008), 272-315.
18. Цветковић, Срђан, „Методе и облици рада служби државне безбедности у социјалистичкој Југославији“, *Истјорија 20 века*, бр. 2 (2009), 131-144.

Emigrant Organization Association 'Liberation' Statute from 1958

Studying of Yugoslav and Serbian post war emigration supposes a series of problems and limits. Political misuses, numerous stereotypes and inaccessibility of material are causes of poor knowledge about emigrant question.

Yugoslav emigration consisted of different nations who continued to act in 'foreign countries' from positions they represented during the world and civil war. Organizing of emigrants was mainly done on the national bases, and not on the political one. That is the reason why term Yugoslav emigration can be used only in statistical analyses or for the organizations which were represented program for preserving common state. At the beginning, the most numerous Serbian political emigrations were divided and scattered in many organizations and associations. Pre war separation was continued and widened in 'foreign countries' on the criteria of state model, geopolitical or state organization, ways of acting and question about church. Apart from anti communism they had nothing else in common. Divided and without ideas Serbian emigration was not a significant factor in the struggle against communist regime.

Organization which differed by its program and work from the rest of Serbian and Yugoslav

emigration was Association 'Liberation', founded in 1949. They were opposition to the regime in Yugoslavia, but also opposition in emigration. They were leading the struggle against the regime from different point of view. They were not for a change of authorities by force, political liquidation, and physical fight among nations. They were offering democratic alternative for the whole Yugoslav region, new pluralistic order where there would not be a place for any kind of dictatorship. They were for common state, as they thought it was best for Serbian people. Their attitude was that 'liberation' can be carried out with forces from the country; by connecting with democratic groups and dissidents, and that is why they presented a serious danger for the Communist regime in Yugoslavia so they were under the constant surveillance of secret police. By falling apart of the SFRY the organization joined Democratic Party in 1990, and in 1994 it was formally disbanded in Belgrade. There is attached document to this article, Statute from 1958 which is published for the first time in the country which would give the opportunity for the scientific and wider public to get to know inner organization of democratic Serbian emigrant organization Association 'Liberation'.

Goran Davidovic

L'Organisation émigrante Union „Libération“. Le Statut de l'année 1958.

L'étude de l'émigration d'après-guerre yougoslave et serbe suppose une suite de difficultés et de restrictions. Les abus politiques, les stéréotypes nombreux et l'inaccessibilité au matériel sont les causes de la connaissance médiocre de la question émigrante.

L'émigration yougoslave fut composée de différents peuples qui continuèrent également à „l'étranger“ d'agir à partir des positions qu'ils représentèrent pendant la guerre mondiale et civile. L'organisation des émigrants fut effectuée en général sur la base nationale, et non pas politique. En conséquent, le terme d'émigration yougoslave peut être utilisé uniquement dans les analyses statistiques ou pour les organisations qui représentaient le programme de sauvegarde de l'état commun. Au début la plus nombreuse, l'émigration politique serbe fut divisée et déchiquetée en de nombreuses organisations et associations. La division d'avant-guerre fut prolongée et agrandie à „l'étranger“ selon la représentation du modèle national, le critère géopolitique ou national, la façon d'agir et la question ecclésiastique. Mis à part l'anticommunisme, elle n'eut rien en commun. L'émigration serbe partagée et sans idées ne fut pas un facteur d'importance dans la lutte contre le régime communiste.

L'organisation qui, par son programme et son activité, se distingue du reste de l'émigration serbe et yougoslave fut l'Union „Libération“, fondée en 1949. Ils furent l'opposition au régime en Yougoslavie, mais aussi l'opposition dans l'émigration. La lutte contre le régime fut menée d'un autre point de vue. Ils ne s'engagèrent pas pour le changement violent du pouvoir, la liquidation politique et le règlement de comptes physique entre les peuples. Ils offrirent l'alternative démocratique pour tout l'espace yougoslave, un nouveau régime pluralistique dans lequel il n'y aura pas de place pour aucune dictature. Ils s'engagèrent pour un état commun, puisqu'ils estimèrent que ce soit la meilleure solution pour le peuple serbe. Ayant pour attitude que la „libération“ peut s'effectuer avant tout avec les forces du pays, en s'alliant avec les groupes démocratiques et les dissidents, ils représentèrent un danger bien plus grand pour le régime communiste en Yougoslavie en raison de quoi ils furent sous la surveillance permanente de la police secrète. Avec la décomposition de la SFRJ, l'organisation entra en 1990 dans le Parti démocratique et, formellement, s'effrita en 1994 à Belgrade. Le document ci-joint à l'article, le Statut de l'année 1958, fut publié pour la première fois dans le pays, ainsi s'offre la possibilité au public vaste et scientifique de faire connaissance avec l'organisation intérieure de l'organisation émigrante serbe démocratique Union „Libération“.

Goran DAVIDOVIC